

מהה היסוד?

אולי לא חש בגדולתו. אולי לא עמד לו האומץ בשעה המכרעת. הרגע חלף.

מה יכול, מה חייב היה פנתס לבון לעשות? מה היו ההכרעות הגדולות שהתחמק?

בפברואר 1961 החליט מרכז מפא"י, ברוב זעום ותחת לחץ כביר, להדיחו מתפקיד המזכיר הכללי של ההסתדרות. אולם לבון נבחר עליידי המוני הפועלים, ורק אלה יכלו לדרוש ממנו להחזיר את המנדט. היה ברור לתלוטין כי הרוב המכריע של חברי ההסתדרות התנגד להדחה, בידעו שפירושה חיסול סופי של עצמאות ההסתדרות.

חובתו של לבון לזרחה פשוטה וגדולה: לא להתפטר.

במדור זה נאמר אני:

"היום יש להילחם — וקודם כל על ההסתדרות. זאת הוירה החשובה ביותר, ובה אפשר לנצח. מי שמתחמק מכך, אינו מבין את חומרת הברירה. שמאל מאוחד, שישלוט בהסתדרות, פירושו הצלת הדמוקרטיה הישראלית, פירושו החנקת הדיקטטורה בעודה באיבה.

... עתה היוזמה בידו לבון. אם יפקיר סיכוי מוחשי זה, מתוך תקוות-שואו שעוד יוכל להיאבק על נפשה של מפא"י, הרי יאבד את הרגע הגדול של חייו. האינטרס של הדמוקרטיה הישראלית קורא היום אל פנתס לבון: אל תתפטר! תילחם על השלטון בהסתדרות!

החלטה נועזת של לבון היתה משנה את המצב. היא היתה מהשמלת את נציגי מפא"י בהסתדרות. די היה שששה מהם יצביעו בעד לבון, כדי שייצא מנצח מן המערכה, בעל הרוב המוחלט בהסתדרות.

לזכור נבחר מחדש, היה סירובו להתפטר מרצונו משנה את האחירה. מהרה הכרות מלחמה. הוא היה מכשיר את הקרקע למאבק הגדול השני — המאבק על הכנסת.

אסור היה ללבון להתחמק ממאבק זה. הבחירה רות פרצו בגללו. פרשת-לבון היתה הנושא היחיד במרכז מערכת-הבחירות. אולם מקומה של השחקן הראשי, במרכז הכמה, נשאר ריק.

אין ספק שאפשר היה להקים רשימה גדולה של השמאל — מלבון ועד מפ"ם — אילו רצה בכך לבון ברצינות. אין ספק כי כל רשימה בראשות לבון היתה מעוררת התלהבות המונית, ומחוללת בפעם הראשונה שינויים מרחיקי-לכת בהרכב הכנסת.

אולם לבון נעדר. הוא לא התייצב לבחירות. הבחירות הנחילו מפלה למפא"י ולבן-גוריון, אך הן לא עירערו את שלטונם. אחרי ההתלהבות הגדולה באה הדמורליזציה. אחדות-העבודה בגדה, והדיקטטורה הבן-גוריונית התבצרה בשלטון בעוצמה רבה יותר מהיתה לה אי פעם. ללבון היו הרבה הסברות והצדקות. כולן היו הגיוניות. הוא אמר שאסור לפגל את מפא"י. שאפשר לכבשה מבפנים. שיש לעודד את הכוחות הטובים בה.

אולם כל אלה היו מלים, מלים, מלים. ושום מלה אינה יכולה לכפר על העוון הגדול: שהאיש לא התרומם לגדול הרגע החד-פעמי. הרגע הגדול הוחמק. לשום אדם אין רגע כזה בא פעמיים.

על כן אינני מאמין כי יש חשיבות רבה להופעת מן ה' יסוד. הבטחון לא יחזיר את הגלגל אחורה. הוא רק יחשוף את החולשה הרעיונית, שהביאה בשעתו למחלל הגדול.

כי מחלל זה לא היה בא, מן הסתם, אילו עמד לבון על יסוד רעיוני מוצק, אילו באמת חש שיש בפיו בשורה גדולה חדשה.

אולם גם אם אין ללבון הרבה מה לומר — זכותו לומר את זה. על כך לא יתכן שום ויכוח. אם אמנם יעשה בן-גוריון נסיון לבלום את פיו, הוא ימצא כי מיטב הכוחות בארץ יקומו כדי להגן על זכותו של האיש לכבד, וזהו, אמנם, הפאראדוקס של לבון כיום: רק בן-גוריון הנקמני יכול להחזיר לו את הילת הלוחם.

8 פברואר 1961. * "אל תתפטר", מדור הנידון, העולם הזה 1220.

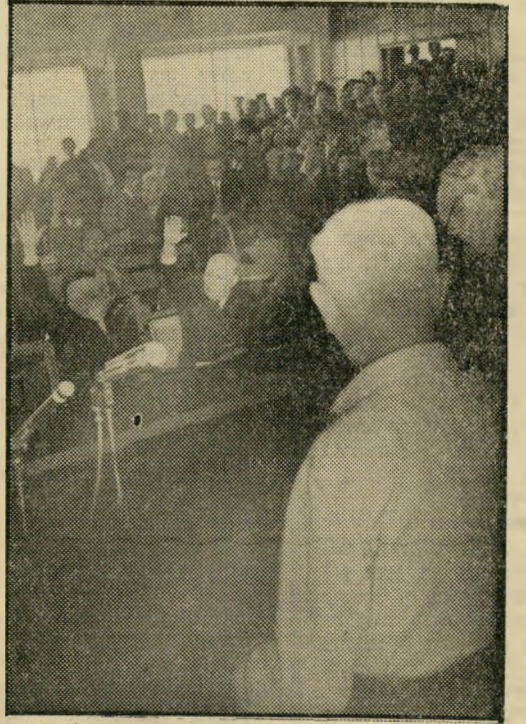
היה לבצע מהפכה קומוניסטית בימיו, ותיאודור הרצל לא יכול היה להקים את מדינת היהודים בסוף המאה ה-19. זהו גורל טראגי. אך טראגי שבעתיים גורלו של אדם שרגעו הגדול בא — ואין הוא חש בכך, או שאין בו אומץ-הלב ובושרי-החלטה הדרושים כדי לממש את ההכרעה הצפונה בו.

רגע כזה היה לאלופי הפלמ"ח בסתיו 1948, כאשר הוכרע המאבק על דמות צה"ל והמדינה. הוא הוחמק.

רגע כזה היה לפנתס לבון בשנת 1961.

סיבות רבות — מהן הקשורות בו, מהן שאין לו כל קשר אליהן — הצטרפו יחד כדי להפוך את פרשת-לבון לזעזוע העמוק ביותר בתולדות המדינה, מאז פירוק הפלמ"ח. זעזוע זה יצר כוחות אדירים, שפרצו באופן ספונטאני ממעמקי התודעה של הציבור. לבון עצמו הופתע מעוצמת התגובה. לפתע מצא את עצמו בראש מחנה עצום ורב, שראה בו סמל של מאבק צודק, סמל של מלחמה בכוחות אפלים, סמל של כל המאחיים למישטר דמוקרטי, קידמה חברתית וזכויות האדם.

שנה לפני כן הכירו רק מעטים את פניו. שמו הציבורי

פנתס לבון: הכל תלוי בטיב העיתוי

לא היה טוב ביותר. עתה החלו לפתע ההמונים לכבד את הופעתו ביומני-הקולנוע במחאות-כפיים סוערות. צעירים עמדו למענו מול אלות המישטרה. עסקנים ציניים שכחו את האינטרסים האנוכיים שלהם, התעלו לרמה שהפתיעה את עצמם. ואילו דויד בן-גוריון נידחק לפינה, נערו טבעו בים של קריאות-בוהו, והזקן נאלץ לנקוט טכטיסטים נואשים ומשפילים של סחיטה.

אל נבוא לזלול בחלקו של לבון עצמו בכל אלה. היו לו באותה שנה רגעים של גדולה אישית. תשובותיו הצוננות להשמצות הבן-גוריוניות, כניסתו הדרמתית לשיבת מרכז מפא"י באמצע נאום הזקן, התקפתו את הבורסים של מערכת-הבטחון — כל אלה חייבו אומץ-לב רב.

אולם ממדי המאבק היו עד אין שיעור יותר רחבים. כמה וכמה תהליכים הגיעו בימי הפרשה לשיאם: סלידת הציבור מן הדיקטטורה הנוחלת, ההכרה כי מערכת הבטחון הפכה מדינה-בתוך-מדינה, ההרגשה הכללית כי דרוש בדיקטיה יסודי בענייני פנים וחוץ.

ואולי יותר מכל: הגעגועים למלה חדשה, לבשורה חדשה, שיוציאו את המדינה מן המבוך הסתום, שיפריצו לה דרך חדשה. הגיע הרגע הגדול לשינוי כל הערכים. רק איש אחד יכול היה להגשים את הפוטנציאל של רגע זה: פנתס לבון. אולם לבון לא תפס את הרגע בכנפי בגדו.

זירת האיגרוף אירע לפני חודשיים מארץ טראגי. המתאגרף בני פארט, בן 25, מת כתוצאה מפגיעות במוחו, שנגרמו לו בעת שנאבק עם אמיל גריפית על אליפות העולם.

בסיבוב ה-12 של אותה תחרות קרה דבר מוזר. גריפית דחק את פארט אל חבלי הוירה. שם הנחית עליו מלמטה מטר של מהלומות בראשו.

פארט היה נופל, בלי ספק, והדבר היה מציל את חייו. אולם עוצמת המכות שבאו מלמטה לא הניחה לו ליפול. מהלומות החניקוהו בעמידה, עד שמוחו נפגע ללא תקנה.

רק הקרובים לזרחה ראו מה קורה. היושבים בשורות האחרונות לא הבחינו כלל כי רק המהלומות הקטלניות הן המחזיקות את פארט על רגליו. הם התפעלו מכוח עמידתו.

אחרונה נידמה כי תחרות האיגרוף בין דויד בן-גוריון ופנתס לבון הגיעה למצב מעין זה.

לבון מגלה כוח-עמידה יפה, אך באינו מידה נובעת העמידה מכוחו שלו? לעיתים נידמה כי רק זעמו של הזקן הנקמני, שאינו יכול להניח לפרשה למות, יוצר אחירה ציבורית סביב לבון.

כך קרה לדור-השבושון מן היסוד. אילו יצא בשקט, ככל בטאון אחר, לא היה מעורר תשומת-לב רבה. אין בו חידוש רב. וכל מה שאמר בו כבר נאמר על-ידי אחרים ביתר עיקביות וביתר התעמקות.

אולם יריבו לבון במפא"י עמו על החוכרת כמוצאים שולל רב. נידמה להם כי הנה מצאו את האמתלה המבורכת לגירוש לבון זקן מן נאמניו מן המפגנה. על כן יצרו המזגה אדירה סביב החוכרת, והעניקו לה הילה מהי פכנית הרחוקה מאור מתוכנה ומצורתה.

הודות להמולה זו של נערי בן-גוריון, מופיע פנתס לבון שוב על הבמה. שנה אחרי קבורת הפרשה שוב מתהלכת רוחה בינינו.

וחייבים אנתנו לשאול את עצמנו: האם יש ממש ברוח זו? האם מייצג פנתס לבון זכרונות מן העבר, או כוח שיש לו עתיד?

פרופסור מרטין בוכר הסביר לי פעם כלל מדיני, המגלם את אחד מלקחי חייו הארוכים ורבי הפעלים. אפשר היה לסכם כלל זה, בסלאנג הישראלי החדש, במלים: "הכל תלוי בטיב העיתוי."

בוכר הסביר זאת, בעצם, כך: להגשמת כל רעיון מדיני גדול יש רגע מתאים משלו, רגע שבו כל הנתונים הפנימיים והחיצוניים מוכנים לו. הוא לא יוכל להתגשם רגע לפני כן, וגם לא רגע לאחר מכן. המגשים חייב לחוש בבוא הרגע הגדול וללכודו — ובהו גאוניותו.

ואכן, המהפכה הבולשביקית לא יכלה להתגשם ב-1916, וספק אם יכלה להתגשם עוד ב-1918. כי אז כבר השתנו לגמרי הנתונים הבינלאומיים, ויתכן כי ברוסיה היה מתייצב עד אז מישר סוציאלי-דמוקרטי. גדולתו של לגין היתה בכך שתפס את הרגע הנכון, שם את הכל על קלף אחד — וניצח.

מדינת ישראל קמה אף היא ברגע גדול כזה. חמישים שנה ציפתה לרגע זה. כמה שנים לפני כן עוד לא היה הדבר אפשרי. יתכן שאילו המתין היישוב עוד שנה-שנתיים, שוב לא היה הדבר בריבוע. אך באותם רגעים גדולים, בסוף 1947, התלכדו יחד, באורח פלא, מאה ואחד נתונים שונים. ארצות-הברית וברית-המועצות היו ממימות דעים, בפעם הראשונה והאחרונה. בריסניה היתה עייפה, הערבים היו מפולגים, היישוב שפע מרץ ובטחון עצמי. כל זה לא בא, כמוכח, במקרה — אך גדולת הרגע היתה בכך שכל התהליכים הבשילו בו יחד.

זכותו של דויד בן-גוריון — וזכות זאת תישמר לו בהיסטוריה, הרף כל שאר מעשיו — היא בזאת שחש את גדולת הרגע החולף וניצח על ניצולו. זה היה המיבחן של חייו, והוא עמד בו.

כוד אדם גדול, מוכשר, חכם, צודק, לצפות כל חייו לרגע הגדול — והרגע אינו בא. אולי הקדים את דורו. אולי השכיל במחשבתו לחרור עמוק אל נבכי העתיד, אך עתיד זה אינו מגיע בעודו בחייו. משה רבנו ראה את הארץ מרחוק — ואליה לא בא. קארל מארכס לא יכול